

AUTIZM SINDROMLI BOLALAR

Rahmatullayeva Muqaddasxon Umidjon qizi

Andijon Davlat Pedagogika Instituti,

Logopediya yo'nalishi 102-guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14231391>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Autizm sindromining bolarda namoyon bo'lish usullari, autizm sindromining asosiy belgilari, autizm sindromining kelib chiqishi, autizmning sabablari, kasallikning asosiy belgilari qachon namoyon bo'lishligi, autizm ruhiyatning o'ziga xos holati bo'lib, bemorda tashqi olam, atrofdagilar bilan muloqot qilmasligi, kasallikni o'z vaqtida aniqlash usullar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Autizm, autizm sindromli bolalar, ruhiyat, tashhis, bolalar autizmi, kattalar autizmi, autizm bosqichlari.

Tahlillarga ko'ra, so'nggi yillarda dunyo bo'yicha taxminan har 50 nafar boladan biriga autizm tashxisi qo'yilmoqda. Bu, o'tgan 10-yilga yaqin vaqt ichida ko'rsatkichlar qariyb to'rt barobar oshganini tasdiqlaydi. Autizm qanday kasallik? U qanday belgilar bilan namoyon bo'ladi?

Autizm — ruhiyatning buzilishi bilan bog'liq holat. U miya faoliyatiga bevosita ta'sir qiluvchi nevrologik buzilishlar natijasida kelib chiqadi. Ushbu tashxis qo'yilgan jajji bemorlar tashqi olam, atrofdagilar bilan muloqot qilishni istamaydi. Yolg'izlikni xush ko'radi. Bir xil xatti-harakat va so'zlarni takrorlaydi. Autizmga chalingan bola o'z olamida yashaydi. Fikrlashi boshqalarnikiga o'xshamaydi. Ularning xatti-harakatlarida hissiy kechinmalar asosiy o'rin tutadi.

"Ushbu kasallik ko'p hollarda 3 yoshgacha bo'lgan bolalarda paydo bo'ladi. Ammo uning ilk belgilarini aksariyat ota-onalar o'z vaqtida payqay olmaydi. Yaqqolroq alomatlar esa 2-3 yoshli bemorlarda ko'zga tashlanishi ehtimoli yuqori", — dedi Shoanvar Shomansurov. Autizmning ilk bosqichlarida bola ota-onaning ayrim harakatlariga javob qaytarmaydi. Masalan, uni ismi bilan chaqirganingizda qaramaydi. Atrofdagi odamlar, qarindosh-urug'lar, ularning farzandlari bilan do'stona va iliq munosabatlar o'rnatil olmaydi. Kasallikka xos asosiy simptomlardan yana biri bemor bolalarning o'zgalar ko'zlariga tik qaray olmasligidir. Bu kabi vaziyatlarda ular nigohlarini olib qochishga harakat qilishadi.

Qolaversa, bunday bemor bolalar ba'zida gaplarni eshitmaydi, u yoki bu o'yinchoq bilan qanday o'ynashni bilmaydi, boshqalarga jilmaymaydi. Go'dak 12 oylik bo'lsa-da indamaydi, atrofga qiziqib boqmaydi, 2 yoshida ham gapira olmaydi. Uyqu buzilishlari, tajovuzkorlikka

moyillik va qoʻrquv ham autizm belgilari boʻlishi mumkin. Ushbu xastalikka chalingan bolalarga tibbiy amaliyotda taxminan 4 yoshligida aniq tashxis qoʻyiladi. Lekin bu ancha kech muddat.

Vaholanki, bunday bemorlarda 18-24 oyligidayoq tegishli muolajalar boshlansa, ularning sogʻlom hayotga qaytishi oson kechadi. Hozirgi kunda autizm bilan kasallangan bolalarga ijtimoiy moslashuv muassasalarida tibbiy, pedagogik, psixologik va rehabilitatsion yordam koʻrsatiladi.

Autizm – ruhiy buzilishning ogʻir turlaridan biri boʻlib, atrofdagilardan uzoqlashishga harakat qilish va his-tuygʻularni biz odatlangan koʻrinishda ifodalab bera olmaslik orqali namoyon boʻladi. Autizm miya faoliyatiga bevosita taʼsir qiluvchi nevrologik buzilishlar natijasida kelib chiqadi. Autizmning qanday qilib va nima sababdan paydo boʻlishi, boladagi autizmning ilk belgilarini qanday aniqlash mumkinligi haqida quyida suhbatlashamiz. Bolalardagi autizm: ruhiy buzilishning ilk belgilari qanday? Koʻp hollarda autizm 3 yoshgacha boʻlgan bolalarda paydo boʻladi, ammo uning ilk belgilariga aksariyat ota-onalar eʼtibor qaratishmaydi. Autistik buzilishning belgilari 2-3 yoshlarda koʻzga tashlanishi ehtimoli yuqori. Autizmning ilk bosqichlarida bola ota-onaning ayrim harakatlariga javob qaytarmaydi, ularga befarqlik bilan munosabatda boʻladi. Atrofdagi odamlar, qarindosh-urugʻlar, ularning farzandlari bilan doʻstona va iliq munosabatlar oʻrnata olmaydi. Ular ota-onalarining shirin soʻzlari, erkalashlariga tabassum bilan javob qaytarishmaydi, jonsiz buyumlarga ham, odamlarga ham bir hil munosabatda boʻlishadi. Asosiy belgilardan yana biri – boshqalarning koʻzlariga tik qaray olmaslikdir. Ular koʻzlarining atrofdagi odamlar koʻziga tushib qolmasligiga harakat qilishadi. Nutq buzilishlari, gapira olmaslik, ijodiy yondashuvni talab qiluvchi oʻyinlarni oʻynay olmaslik ham autizm belgilari boʻlishi mumkin. Tadqiqotlarning koʻrsatishicha, autizmga chalingan bolalarning harakatlarida bir xillik, uyqu buzilishlari, tajovuzkorlikka moyillik va qoʻrquv ham kuzatiladi. Autizm – ruhiy buzilishning ogʻir turlaridan biri boʻlib, atrofdagilardan uzoqlashishga harakat qilish va his-tuygʻularni biz odatlangan koʻrinishda ifodalab bera olmaslik orqali namoyon boʻladi. Autizm miya faoliyatiga bevosita taʼsir qiluvchi nevrologik buzilishlar natijasida kelib chiqadi.

Autizmning qanday qilib va nima sababdan paydo boʻlishi, boladagi autizmning ilk belgilarini qanday aniqlash mumkinligi haqida quyida suhbatlashamiz. Bolalardagi autizm: ruhiy buzilishning ilk belgilari qanday? Koʻp hollarda autizm 3 yoshgacha boʻlgan bolalarda paydo boʻladi, ammo uning ilk belgilariga aksariyat ota-onalar eʼtibor qaratishmaydi. Autistik buzilishning belgilari 2-3 yoshlarda koʻzga tashlanishi ehtimoli yuqori. Autizmning ilk bosqichlarida bola ota-onaning ayrim harakatlariga javob qaytarmaydi, ularga befarqlik bilan munosabatda boʻladi. Atrofdagi odamlar, qarindosh-urugʻlar, ularning farzandlari bilan doʻstona va iliq munosabatlar oʻrnata olmaydi. Ular ota-onalarining shirin soʻzlari, erkalashlariga tabassum

bilan javob qaytarishmaydi, jonsiz buyumlarga ham, odamlarga ham bir hil munosabatda bo'lishadi. Asosiy belgilardan yana biri – boshqalarning ko'zlariga tik qaray olmaslikdir. Ular ko'zlarining atrofdagi odamlar ko'ziga tushib qolmasligiga harakat qilishadi. Nutq buzilishlari, gapira olmaslik, ijodiy yondashuvni talab qiluvchi o'yinlarni o'ynay olmaslik ham autizm belgilari bo'lishi mumkin. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, autizmga chalingan bolalarning harakatlarida bir xillik, uyqu buzilishlari, tajovuzkorlikka moyillik va qo'rquv ham kuzatiladi. Autizm sababi nima?

Bolalardagi autizmga aynan nima sabab bo'lishi olimlar tomonidan bugungi kunga qadar to'liq o'rganilmagan. Daun, Patau, Marfan va boshqa turdagi sindromlardan farqli ravishda autizmga bemor organizmda hech qanday irsiy anomaliyalar qayd etilmaydi. Ekspertlar autizmga chalingan bolalarning aksariyatida bu holatga tug'ruq jarayoni va homiladorlik vaqtidagi qiyinchiliklar sabab bo'lganini aytishadi. Miya faoliyatida buzilishlar kuzatila boshlagach, bemorda giperfaollik va intellektning pasayishi qayd etiladi. Shunga qaramasdan, mutaxassislar autizmga ma'lum belgilarga qarab tashxis qo'yish qiyin ekanligini aytishadi. Aniq tashxis qo'yish uchun shifokor ko'magi va bir qator tahlillar kerak bo'ladi. Tashxis qanchalik erta qo'yilsa, ota-on va mutaxassislar davolash jarayonini shunchalik erta boshlashlari mumkin. Autizmga chalingan bolalarning bir qismi o'rta maktabni tugatishadi, kasb o'rganishadi, nufuzli joylarda ishlashadi. Shunga qaramasdan, autizmga chalingan insonlarning shaxsiy hayotni izga tushirishlari va oila qurishlari juda qiyin bo'ladi. Autizmni davolash mumkinmi? Mutaxassislar autizmni davolash uchun bir nechta usullarni taklif etishadi. Ularning aytishlaricha, kichik yoshdagi bemorga har tomonlama yordam berish zarur. Ya'ni, davolash muolajasi o'zida tibbiy aralashuvni ham, bolaning ijtimoiy moslashuvini ham, ruhiy ko'makni ham jamlagan bo'lishi kerak. Ayrim hollarda nafaqat bolaga, balki uning ota-onasiga ham ruhshunos ko'magi kerak bo'ladi. Kasallikni davolash jarayonida bolaning ota-onasi va boshqa oila a'zolari bilan o'zaro munosabatlarini yaxshilashga ham katta e'tibor qaratiladi, unga qo'rquvni yengish, agressiv xurujlarga qarshi kurashish o'rgatiladi. Autizmga chalingan bolalarning ota-onalaridan katta mas'uliyat talab etiladi.

Eng muhimi, autizmni – dahshatli hukm deya qabul qilmaslikdir. Bemorlarning qarindoshlari va atrof-muhit ko'pincha bemorning ahvolini yomonlashtiradi, u bilan noto'g'ri muloqot qiladi va kamsitadi. Qarindoshlar va autist o'rtasida aloqa o'rnatish uchun maxsus kurslar tashkil etiladi, unda siz nafaqat bemor bilan muloqot qilish usulini topishingiz, balki unga kerakli o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini o'rgatishingiz mumkin. Bunday kurslarning samaradorligi ko'p jihatdan bemorning ahvoriga va kasallikning namoyon bo'lish shakliga bog'liq.

Autizmning turlari, Autizm belgilarini namoyon bo'lish darajasiga ko'ra guruhlarga ajratishdan tashqari, yana bir tasnif mavjud. Rossiyada 1987 yilda autizmning barcha ko'rinishlarini paydo bo'lishi sababli 7 turga ajratadigan sxema ishlab chiqilgan:

- Asperger sindromi;
- Kannerning erta klassik infantil autizm sindromi;
- xromosoma aberratsiyasidan kelib chiqqan autizm;
- Rett sindromi mavjudligidan kelib chiqqan autizm;
- shizofreniya tufayli kelib chiqqan endogen va xurujsimon autizm.

Bolalarda autizm belgilari erta bolalik autizmi quyidagicha namoyon bo'ladi:

1. Ijtimoiy ko'nikmalar buzilishining belgilari: muloqot qilish istagi va tengdoshlariga qiziqish yo'qligi; atrofdagi odamlarning borligi va hissiyotlariga e'tibor bermaslik;

rivojlanishning dastlabki bosqichi uchun normal bo'lgan taqlid funktsiyasining yo'qligi.

Bolalar ota-onalarining yuz ifodalarini takrorlashmaydi, javoban tabassum qilmaydi, kattalarning imo-ishoralarini takrorlamaydi yoki ongli ravishda qilmaydi; bolalar o'zlarining muammolari va fikrlarini ota-onalari bilan bo'lishmaydilar.;

2. Nutq va nutq bo'lmagan aloqa rivojlanishidagi muammolar: nutqning yetishmasligi; yuz ifodalari va imo-ishoralarning yetishmasligi; bola ko'z bilan aloqa qilishdan qochadi, suhbatdoshga tabassum qilmaydi; nutq rivojlangan, ammo bola boshqalar bilan aloqa qilmaydi, ularga javob bermaydi; bola iboralarni yoki individual so'zlarni takrorlaydi (Kanner tasnifiga ko'ra "gramofon" yoki "to'tiqush" nutqi); nutqdagi fonetik buzilishlar. Autistlar intonatsiya bilan bog'liq muammolarga duch kelishadi, nutq monoton yoki ritmik jihatdan noto'g'ri bo'lishi mumkin.;

3. Stereotipik xatti-harakatlarning sababi bo'lgan tasavvur rivojlanishidagi muammolar: asabiy xatti-harakatlar; begonalashish; bola yolg'iz o'ynashni yaxshi ko'rishi; o'yinlarni, xayoliy voqealarni ixtiro qilishga qiziqish yo'qligi; bola bitta o'yinchoq yoki narsaga bog'lanib qoladi va u bilan ajralmaydi, doimo qo'lida ushlab turishga intiladi; bola diqqatini faqat bir narsaga qaratadi. Autizm 1 yoshgacha bo'lgan bolalarda va hayotning keyingi ikki-uch yilida shunday namoyon bo'ladi.

Kattalarda autizm belgilari

Kattalardagi autizm belgilari kasallikning shakliga va uning kechishiga qarab farq qilishi mumkin. Bunga xos alomatlar quyidagilar hisoblanadi: yuz ifodalarining kamligi va imo-ishoralarning yetarli emasligi; jamiyatda qabul qilingan aloqa qoidalarini tushunmaslik; atrofdagi odamlarning his - tuyg'ulari, motivlarini tushunmaslik; o'z xatti-harakatlarini tushunmaslik; atrofdagi odamlar bilan do'stona yoki boshqa yaqin munosabatlarni o'rnatish imkoniyatining

yo'qligi; biror kishiga murojaat qilish qiyinligi; so'z boyligi yetarli emas, bir xil iboralarni muntazam takrorlash; tanish muhitda xotirjamlikni saqlash qobiliyati va unda biroz o'zgarishlar bo'lsa bezovtalanish; joylar va narsalarga bog'lanish va ularda o'zgarish sodir bo'lsa bezovtalanish;.

Agar autizm yengil shaklda bo'lsa, unda 20-25 yoshga kelib, odam allaqachon qarindoshlari yoki vasiylaridan alohida yashashi va o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qilishi mumkin. Agar bu shakl autistga bunday turmush tarzini olib borishga imkon bermasa, u odatda butun umri davomida qarindoshlarining qaramog'ida qoladi.

Xulosa qilib aytganda, Autizm miyaning rivojlanishi yoki ishlashidagi buzilish natijasida yuzaga keladi. Odatda autizmning dastlabki belgilari 2 yoshli bolalarda namoyon bo'ladi. Ko'pgina hollarda, bu kasallik tug'ma hisoblanadi. Tibbiy tasnif autizmni asab tizimining kasalliklari deb tasniflaydi, ammo autizm kasallik emas, balki rivojlanishdagi alohida holat degan fikr mavjud. Kasallik o'g'il bolalarda qizlarga qaraganda 4 baravar ko'proq aniqlanadi. Bolalarda autizmning sabablari hali ham noma'lum, ammo kasallikning rivojlanishiga turtki bo'lishi mumkin bo'lgan gipotezalar ro'yxati ishlab chiqilgan va klinik jihatdan tasdiqlangan. Autizmni o'z vaqtida davolamaslik bemorning jamiyat bilan ijtimoiy va hissiy aloqalarining buzilishiga olib kelishi mumkin. Afsuski, ushbu patologik holatning birlamchi profilaktikasi uchun maxsus usullar mavjud emas. Homiladorlik paytida ayollarga dori-darmonlarni qabul qilishni cheklash tavsiya etiladi.

REFERENCES

1. Abidova N.Z. Maxsus psixologiya (Tiflopsixologiya). -T.: Barkamol fayz media, 2017.
2. Ayupova M.Yu. Logopediya. -T.: Ozbekiston faylasuflar milliy jamiyati. - 2007 y
3. Muminova L.R., Abidova N.Z va boshqalar. Maxsus psixologiya.-T.: O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, 2013.
4. Maxsus pedagogika (Mutaxassislika kirish) Xamidova M. Toshkent. Fan va texnologiya. O'quv qo'llanma
5. Pulatova P.M. va boshqalar. Maxsus pedagogika. T.: Fan va texnologiyalari, 2014